

Kulturna baština Biokova

Kulturna baština Biokova odavno je prepoznata kao vrijednost u koju bi trebalo ulagati, zaštititi je i očuvati. Na području Parka prirode Biokovo prisutni su brojni tragovi koji ukazuju na nekadašnji suživot čovjeka s planinom. Oni danas govore o životu minulih vremena, o običajima i načinima prilagodbe stanovništva teškim uvjetima života na ovoj lijepoj i surovoj planini, a prve zabilješke o kulturnim dobrima i prirodnim vrijednostima ovoga kraja donosi Alberto Fortis krajem 18. stoljeća.

1. Naziv planine Biokovo

Planina Biokovo je tijekom povijesti promijenila različite nazive. Mijenjanje naziva ovisilo je o pojedinim kulturama koje su ga okruživale. Od vjerojatno više naziva koji su davani ovoj planini, danas su nam poznata tri – koja su ih tijekom stoljeća stvorile grčka, latinska i hrvatska kultura. To su nazivi: Adrion, Mons Slavorum i Biokovo. Grčki izraz “Adrion” najstariji je poznati naziv za planinu Biokovo, a zabilježio ga je grčki geograf Strabon iz maloazijskoga grada Amasia u Pontu (63. prije Krista – 19. poslije Krista). Prvi poznati naziv naše planine dala nam je grčka kultura, dok je drugi naziv, tisuću godina kasnije, stvorila latinska kultura nazvavši planinu imenom Mons Slavorum, opisnim imenom, što u prijevodu znači Slavensko brdo ili Slavenska planina. Treći naziv planine je izvorni naziv, koji mu je dalo domicilno stanovništvo, Hrvati čiji se prvi spomen javlja 03. travnja 1382. godine u ispravi bosanskoga kralja Tvrtka I.. Isprava nije sačuvana u izvorniku pa ni u prijepisu, nego u talijanskom prijevodu, tako da do prvoga spomena planine na hrvatskomu jeziku i hrvatskom pismu, dolazimo u ljetopisu “Libretin” fra Pavla Šilobadovića 1666. godine. Današnje ime Biokovo je vjerojatno dobilo po snježnoj bjelini (bil, bilak, Bilkovo, Biokovo), što nije neobično ako se zna da snijega na toj planini ima u izobilju veći dio godine. U Zagori su planini dali ime ženskog roda, Biokova, dok se s primorske strane naziva Biokovo ili Bjakovo.

2. Kulturno-povijesni spomenici i sakralni objekti na Biokovu

Na prostoru Biokova prisutnost čovjeka ima kontinuitet od prapovijesti do kasnijih razdoblja. Biokovo, posebice rubni dijelovi, naseljeno je još u prapovijesti, mnogo prije pojave pisma. Svjedoci tome su brojni arheološki lokaliteti koje potvrđuju materijalni ostaci. Najraniji dokazi čovjekove prisutnosti na biokovskom području vezuju se uz paleolitik. To je razdoblje kada čovjek za stanište odabire špilje, a oružje i oruđe izrađuje od kamena i kosti. Daljnja civilizacijska razdoblja karakterizira izrada metalnih predmeta, a novost u tom razdoblju jesu i utvrde na uzvišenjima, gradine, s kojih se nadzirao široki kopneni i morski prostor. U podnožju njih se živjelo, a u slučaju opasnosti stanovništvo je u njima nalazilo zaklon. Najtipičniji je niz gradina postavljen uz prapovijesnu komunikaciju od Dubaca prema unutrašnjosti. Također, u tom se dobu javljaju i groblja, kameni tumuli ili gomile. Pojava

tumula ukazuje na blizinu putova, te na njihovu prometnu važnost. Najbrojnije su skupine tumula na rubnim dijelovima Biokova, na području Gornjih Brela, na području Staze te između Staze i Saranča. Doba koje nadolazi vrijeme je dodira etnički već formiranoga ilirskog stanovništva s Greima i Rimljanima. Još u ranom rimskom razdoblju naselja biokovskog područja dosegla su civilizacijski i kulturni stupanj podizanja sakralnih objekata. Crkvice su podizane na istaknutim vrhovima, koji su dominirali područjem. Posebnu pažnju treba obratiti na pitanje štovanja Svetog Jure na najvišem biokovskom vrhu. Crkvice Sv. Jure na istoimenom vrhu prvi put se spominje 1640. godine u putopisu fra Pavla Pelizzera iz Rovinja. Nažalost, prilikom gradnje TV odašiljača 1965. godine, crkvice je srušena. Nova crkva je podignuta istočnije, 1968. godine. Osim te crkve na Biokovu nalazimo i još mnoštvo crkava i kapelica, kao što su novovjekovna crkva Sv. Ilije podignuta u XIX. stoljeću na predjelu Staza, crkva Sv. Nikole podignuta u XIV. ili XV. stoljeću na brdu Pirovac, na području Brela Gornjih, crkva Sv. Roka koja se nalazi na istoimenom vrhu iznad sela Župa, a svojim oblikom podsjeća na srušenu crkvicu sv. Jure, kapelicu sv. Ilije na istoimenom vrhu, kapelicu Sv. Kaje na lokalitetu Nevistina stina koja se spominje još 1786. godine, kapelicu Blažene djevice Marije na prijevoju Dubci sagrađenu prije 1870. godine, kapelicu sv. Nikole na Stazi iz 19. stoljeća itd.. Kule i utvrde po brojnosti i očuvanosti nakon crkava drugi su po redu kulturni spomenici na ovome prostoru. U prethodnom dijelu teksta već smo spomenuli one koje su nastale tijekom prapovijesti i antike, dok su srednjovjekovne utvrde rijetke. One nastale za vrijeme i nakon turske vlasti poznatije su i bolje sačuvane. Danas se jako dobro vide ostaci tih utvrda, kao što su oni u Makru iznad Pirakovih kuća, Vrcanova spila u Velikom Brdu, veliki kaštel u Kotišini itd..

3. Život na Biokovu

Biokovo je stoljećima hraniteljica, gotovo sveta planina. Ljudi su pronašli plodne udoline, dolce, škrabe, koje su oživjeli i iskoristili za preživljavanje. Na Biokovu se boravilo često, poradi uzgoja krumpira i žitarica, lova, vađenja leda, ali ipak najviše radi stočarstva. Da bi se život mogao normalno odvijati, vlasnici dolaca i stada su na planini imali kolibe, tj. stanove. Najviše stanova imali su stočari iz Primorja, osobito iz Podgore i Tučepa, dok su na sjevernoj strani Biokova samo tri sela imala stanove – Župa, Krstacije i Zagvozd. Najveće i najzanimljivije sekundarno stočarsko naselje je Podglogovik, s dobro očuvanom prostornom organizacijom. To je danas napušteno naselje unutar kojega se nalaze stambeno-gospodarski sklopovi, lokve, bunari, gustirne, guvna i plodni dolci. U prošlosti, dok na ovom području još nisu korišteni hladnjaci, veliko značenje za lokalno stanovništvo imale su brojne jame ledenice u centralnom djelu Biokova, iz kojih su biokovski ledari vadili led. Ledene blokove obložene bukovim lišćem i umotane u tkaninu od kostreti (kozja dlaka) na magarcima su transportirali u mjesta podbiokovlja i zabiokovlja, gdje su biokovski led upotrebljavali u ugostiteljske svrhe.

Crkva Sv. Ilije

Crkva Sv. Nikole

Pastirski stanovi

Misa na najvišem vrhu Biokova, u crkvi Sv. Jure

Veliki Godinj

Posljednja karavana biokovskih ledara

Spomenik partizanskim pomorskim vezama